7.
APRENENTATGE COOPERATIU

Aprendre amb i dels companys en temps de la COVID

Estem destinats a comunicar i,
d'aquesta manera,
a viure l'un amb i per a l'altre.

Cooperar és treballar conjuntament per a aconseguir metes compartides. Els aprenentatges es reforcen quan són fruit de processos cooperatius o d'ajuda mútua.

Pere Pujolàs (2008) defineix l'aprenentatge cooperatiu con un conjunt ampli i heterogeni de tècniques, estratègies i recursos metodològics estructurats que permet que l'alumnat aprenga treballant de manera individual i conjuntament, en grups xicotets.

Aprendre de manera cooperativa implica treballar en equip. Les relacions socials en les quals predomina l'ajuda i la col·laboració fan que milloren els aprenentatges, la convivència i l'educació en valors.

Però, com ho podem fer en temps de COVID?

La situació actual ens planteja grans reptes a l'hora de redissenyar la nostra pràctica docent per adaptar-la a les noves circumstàncies de distanciament social imposades per la crisi sanitària. Una de les qüestions que més maldecaps està generant al professorat és com utilitzar l'aprenentatge cooperatiu i, al mateix temps, respectar la distància entre l'alumnat.

És en aquest escenari on hem de posar en joc la imaginació, tenint clara quina és l'essència de l'aprenentatge cooperatiu. Podem fer ús dels diferents espais del centre que ens permeta mantenir la distància i, si pot ser a l'aire lliure, millor: patis, terrasses, passadissos.

La idea clau per a Francisco Zariquiey no és tant que l'alumnat estiga assegut en grups, sinó que s'ajunte per aprendre a treballar en equip.

7.1. PRINCIPIS DE L'APRENENTATGE COOPERATIU

L'aprenentatge cooperatiu parteix de la premissa que els aprenentatges es reforcen quan són resultat de processos cooperatius o d'ajuda mútua.

Però, com podem afavorir aquesta col·laboració i ajuda mútua en aquells grups on prima la distància social?

Perquè un equip siga cooperatiu, hi ha d'haver diversitat, interdependència positiva, interacció estimulant, igualtat d'oportunitats, responsabilitat individual, i els i les components s'han d'exercitar en les habilitats d'equip i s'han d'aturar per fer una revisió i establir objectius de millora.

Ara bé, el que caldrà fer durant aquest curs escolar serà determinar i concretar cadascun d'aquests principis i adaptar-los als diferents escenaris que la COVID ha provocat en els nostres centres.

Pere Pujolàs (2005) apunta quins són els elements essencials d'un equip cooperatiu:

A. Diversitat i complementarietat dels membres d'un equip

Si el que volem aconseguir són els avantatges derivats de la interacció cooperativa (conflictes sociocognitius, modelat, suports, complementació de funcions, habilitats i destreses...), serà necessari que l'alumnat treballe conjuntament en grups heterogenis, encara que de vegades, quan l'activitat dissenyada requerisca la utilització d'equips esporàdics o equips d'experts i expertes, podran realitzar-se també agrupacions homogènies.

Ara bé, com ho podem fer en aquells grups que durant aquest curs escolar han de guardar la distància de seguretat?

Considerem que és important formar els equips base, tant si es troben en aules estables com en aules no estables, repartir els càrrecs (aquests també caldrà reformular-los per ajustar-los a la nova situació), elaborar el quadern de l'equip i concretar quines estructures podrem portar a terme i quines caldrà reestructurar.

B. Interdependència positiva

Constitueix un element fonamental de l'aprenentatge cooperatiu. És la pressa de consciència per part del grup que sols es tindrà èxit si les companyes i els companys en tenen. Aquest principi no té perquè sofrir cap canvi en aquest nova normalitat.

La interdependència positiva fomenta que l'alumnat assolisca els aprenentatges programats pel professorat. Per aconseguir-ho, serà necessari que les programacions didàctiques estiguen pensades per afavorir el treball en equip, és a dir, que els alumnes i les alumnes es necessiten mútuament per a resoldre els reptes educatius.

Tot el grup ha de perseguir la mateixa meta, que ha de quedar reflectida en el seu quadern d'equip, amb el compromís explícit que els esforços i els èxits de cada integrant de l'equip comportaran el benefici de la resta. Aquest quadern podem dissenyar-lo fent ús de ferramentes digitals i plataformes col·laboratives en un document compartit. D'aquesta manera, malgrat que l'alumnat haja de guardar la distància de seguretat, podrà compartir tasques, objectius i metes comunes.

Roy Paramo (2020), en el webinar "El aprendizaje cooperativo en tiempos de COVID", ens proporciona algunes ferramentes per poder aconseguir-ho.

Pel que fa a la interdependència positiva respecte de les funcions, els rols que assignem als components del grup (moderador, secretari, supervisor de l'ordre, observador...) Poden sofrir canvis, atenent als diferents escenaris, de presencialitat o a distància.

APRENENTATGE COOPERATIU

Per tant, caldrà reduir les diferents funcions i adaptar-les al nou context, informar i recordar l'alumnat les normes relatives a l'ús de plataformes digitals col·laboratives. En l'elaboració d'aquestes normes és important que l'alumnat participe activament i que, una vegada elaborades, romanguen exposades a la classe o a un tauler digital col·laboratiu.

Les normes s'han de consensuar entre totes i tots, procurant:

- Respectar el torn de paraula
- Mantenir el volum de veu adequat
- Demanar ajuda si la necessiten
- Saber escoltar
- Argumentar i defendre els propis punts de vista i respectar els dels altres
- Acceptar i assumir decisions consensuades per l'equip
- Acceptar i complir les tasques

En situació de no presencialitat, i en el cas de grups no estables, podem fer ús de ferramentes digitals que ajuden a comunicar idees i a fer aportacions entre els integrants. Podem recórrer a les netiquetes (etiquetes en internet), és a dir, normes que regulen el bon ús d'internet i les xarxes: fórmules de cortesia, salutacions i acomiadaments, etc. Per exemple:

- Identificar-nos correctament quan fem ús de ferramentes col·laboratives
- Compartir coneixement
- Tenir cura de l'ortografia, la sintaxi i el lèxic
- No escriure en majúscules (sembla que cridem)
- Prestar atenció a qui parla (vídeoconferències)
- Ser concís i/o concisa en les nostres aportacions
- Respectar el ritme de la resta
- I, sobretot, tractar a tothom com ens agradaria en ens tractaren a nosaltres

Quant als recursos digitals, caldrà ajustar-nos a la nova situació i a la dificultat sobrevinguda de crear i compartir materials. Per tant, aquelles estructures que així ho requereixen, com el Full Giratori, haurem de plantejar-les fent ús de ferramentes digitals com ara: Padlet, Aww Whiteboard, plataformes d'edició col·laborativa, etc.

També forma part d'aquesta interdependència de recursos el fet que cada membre del grup busque i aporte una part dels materials necessaris, o donar a cada alumne o alumna una part del material per afavorir el treball cooperatiu en la resolució de tasques.

Pel que fa a les recompenses i celebracions, podem atorgar premis tangibles en funció de les metes aconseguides o punts addicionals per saber treballar en grup. Tanmateix, caldrà evitar celebracions que impliquen contacte físic.

Quant als espais en els grups no estables, caldrà dotar a l'equip de panells col·laboratius, de ferramentes TIC i d'una prestatgeria per poder guardar el material dissenyat pel grup.

C. Interacció estimulant

Segons Pujolàs (2005), la interacció estimulant es caracteritza per:

- Propiciar intercanvi d'opinions, recursos i estratègies. Com podem fer aquest intercanvi d'opinions en aquells grups on l'alumnat ha de mantindre la distància de seguretat? Doncs, caldrà cercar estratègies i aplicacions per portar a terme aquesta posada en comú, amb ferramentes com el Padlet, Mentimenter, Linoit, Aww Whiteboard, o bé, fent ús d'una pissarra blanca per grup i exposant les idees en pòsits de colors.
- Proporcionar entre l'alumnat, ajuda i suport eficaç. Aquest aspecte també caldrà repensar-lo pel que fa als grups de convivència no estable. Com fer-ho? Posant en pràctica els principis del DUA. Fent servir anticipadors de les lliçons amb mapes visuals dels continguts que treballarem al llarg de la unitat. Convertint objectius a llarg termini en objectius a curt termini. Proporcionant suport visual dels resultats. Utilitzant instruments per orientar l'establiment d'objectius personals. Fent ús de guions socials, llistes de controls, contractes de treball, etc.
- Defensar i exigir l'esforç de tots i totes per aconseguir els objectius comuns.
- Generar confiança en l'actuació de cada membre del grup i contribuir que cadascú actue de forma correcta.
- Motivar l'equip per aconseguir el benefici mutu.
- Mantindre un nivell moderat d'estimulació, proporcional a les possibilitats de cada alumne o alumna.

D. Responsabilitat personal i compromís individual

La finalitat de l'aprenentatge cooperatiu és aprendre a fer les coses junts per poder fer-les després sols. Cada membre de l'equip és responsable de complir amb la part del treball que se li ha assignat i, d'aquesta manera, poder assolir els objectius comuns de l'equip.

Per aconseguir que els i les estudiants siguen responsables individualment i que facen una part equitativa de la feina de l'equip, cal que el professorat proporcione una retroalimentació de la tasca i del treball realitzats. La responsabilitat es centra a realitzar accions de tutorització i d'ajuda mútua.

E. Igualtat d'oportunitats per a l'èxit

S'entén com la possibilitat que tot l'alumnat, siga quin siga el seu nivell d'aprenentatge, realitze aportacions a la millora dels resultats de l'equip. En els equips de treball cooperatiu, tots i totes han de tenir l'oportunitat de contribuir a l'èxit per avançar en el seu aprenentatge.

F. Habilitats socials i de xicotet grup

Per poder coordinar esforços i objectius comuns, els i les integrants d'un equip cooperatiu han de:

- Conèixer-se molt bé i arribar a confiar els uns amb els altres
- Comunicar-se amb precisió i confiança
- Donar-se ànims i proporcionar-se suport mutu
- Trobar solució, de manera creativa i constructiva, als conflictes que vagen sorgint

G. Revisió periòdica de l'equip i establiment d'objectius de millora

L'efectivitat progressiva de l'aprenentatge cooperatiu depén en gran mesura de la capacitat dels diferents equips de reflexionar periòdicament i sistemàticament sobre el seu funcionament, de manera que siguen capaços de:

- Autoavaluar el treball desenvolupat pel grup, identificant el que s'ha fet bé i el que cal millorar.
- Conèixer l'avaluació realitzada pel professorat, prestant atenció als objectius i continguts curriculars, i com ha incidit el treball de l'equip en el rendiment personal.
- Descriure quines actuacions de les que es duen a terme són realment d'ajuda i quines no ho són.
- Decidir quines actuacions s'han de mantenir perquè beneficien el funcionament de l'equip i faciliten l'assoliment dels seus objectius, i quines s'han de canviar.

7.2. ÀMBITS D'INTERVENCIÓ PER ESTRUCTURAR DE LA MANERA COOPERATIVA L'APRENENTATGE A L'AULA

Segons Pere Pujolàs (2008), la implementació del treball cooperatiu a l'aula està basada en diferents àmbits d'intervenció: **l'àmbit d'intervenció A** les actuacions relacionades amb la cohesió de grup; **l'àmbit d'intervenció B**, les actuacions caracteritzades per la utilització del treball en equip com a recurs per ensenyar, **àmbit intervenció C**; les actuacions centrades en el treball en equip com a contingut a ensenyar: aprendre a treballar en equip.

Comentem de manera ampliada el segon àmbit d'intervenció, el treball en equip com a recurs per ensenyar, per ser el més conegut i el que necessita de més adequacions en els grups de convivència no estables.

Es tracta de posar en marxa tècniques estructurades que estableixen clarament el que l'alumnat ha de fer en cada moment, fomentant l'autonomia i afavorint l'anticipació com es realitzarà l'activitat. A més, es posen en marxa processos cognitius molt definits, de manera que es poden associar als objectius que perseguim en cada moment.

Les estructures simples solen durar entre uns minuts i una sessió de classe, per tant, són de curta durada i senzilles d'aplicar.

Com podem fer aprenentatge cooperatiu en temps de COVID?

A l'hora de gestionar el treball amb tècniques simples aprenentatge cooperatiu, és imprescindible tindre en compte algunes pautes d'actuació que promoguen l'eficàcia de les situacions d'aprenentatge:

- Associar les tècniques a procediments o moments habituals en la jornada escolar de l'alumnat.
- Incorporar una tècnica cada vegada i utilitzar-la de forma sistemàtica fins que l'alumnat l'haja interioritzada. En aquest moment, s'introdueix una altra i es combina amb l'anterior.
- Descriure amb claredat i precisió el que esperem que facen els alumnes.

Presentem a continuació una descripció de diferent estructures cooperatives i les seues possibles adaptacions en agrupaments estables i no estables, així com adequacions per cooperar en equips en situació de no presencialitat.

També aportem algunes ferramentes TIC per cooperar en classes no presencials. Seguirem en totes les estructures el següent format:

- Nom de l'estructura
- Descripció
- Ajustaments a les aules estables i no estables

Correcció cooperativa de tasques per a casa (Zariquiey)	
Moment	**Estructura per començar el dia**
Descripció de la tècnica	(A) Al començament de la classe, l'alumnat es reuneix per parelles per posar en comú el treball que han fet a casa. (B) Les parelles comencen pel primer exercici comparant tant el resultat com el procés seguit. Si estan d'acord, passen al següent. Si no, han de consensuar la forma correcta de fer-ho. (C) Una vegada corregits tots els deures, cada parella posa en comú el seu treball amb una altra parella.
Adaptació aules estables	L'activitat es pot realitzar sense modificacions, encara que convé recordar que és preferible no compartir ni tocar el quadern del company o la companya.
Adaptació aules no estables	Treballar dues persones cara a cara, situant una taula entre les dues per mantenir la distància. El treball conjunt amb una altra parella es realitzarà utilitzant les taules com a element de distància interpersonal.

El joc de les paraules (Adaptació de Pujolàs a partir de Kagan)	
Moment	**Abans de començar a treballar continguts**
Descripció de la tècnica	(A) El docent escriu a la pissarra les paraules clau sobre el tema que es treballarà. (B) Dins dels equips, de forma oral o escrita, l'alumnat construeix conjuntament una o diverses frases amb aquestes paraules, tractant d'expressar la idea que hi ha darrere. (C) Un alumne o una alumna a l'atzar de cada equip comparteix la frase del seu grup i explica què significa.
Adaptació aules estables	No requereix adaptació si es realitza l'activitat de forma oral.
Adaptació aules no estables	Cada grup forma un cercle mantenint distància. La realització d'aquesta activitat pot ser oral, i si és escrita, poden utilitzar pissarres individuals que poden mostrar després a l'equip i a la resta de la classe. Si es disposen de tauletes digitals podem fer servir plataformes digitals com Menti, Padlet, Aww. Whiteboard, i/o altres ferramentes col·laboratives per intercanviar informació.

Entrevista simultània (Kagan)	
Moment	**Abans de començar a treballar continguts**
Descripció de la tècnica	(A) S´agrupa l'alumnat en parelles heterogènies i se'ls planteja una pregunta sobre els continguts que es treballaran en la sessió. (B) L'alumne/a A entrevista a l'alumne/a B, tractant de conèixer la seua resposta o opinió sobre la qüestió plantejada. Podem emprar planificadors visuals i rutines de pensament. (C) S'inverteixen els rols: l'alumne/a B passa a ser l'entrevistador i l'alumne A, l'entrevistat. L'alumne/a B escriu les opinions de A en l'altra cara del full. (D) El mestre o la mestra recull els folis i realitza una posada en comú en què els alumnes han de comunicar la resposta o opinió del company o de la companya a qui van entrevistar.
Adaptació aules estables	No requereix adaptació.
Adaptació aules no estables	Podem realitzar aquesta activitat fent ús de tauletes digitals o altres dispositius mòbils que ens permeten treballar amb ferramentes col·laboratives i poder fer l'activitat sense tocar el foli d'una altra persona i situar els folis en el panell de la classe. També podem posar el full en fundes reutilitzables plastificades. Quan ens intercanviem el full podem netejar-lo amb líquid desinfectant. Podem tindre un panell de grup (tipus Vileda). Podem anotar, alternativament, les respostes, usar notes adhesives, o per contra, que hi haja un secretari o secretària que s'encarregue d'escriure les opinions de la parella o del grup.

Equips crítics	
Moment	**Estructura cooperativa per desenvolupar continguts**
Descripció de la tècnica	(A) S´agrupa l'alumnat en equips heterogenis i es reparteixen aquests quatre rols o funcions: interrogar (formular al menys dues preguntes sobre el material treballat); aprovar (indicar amb quins punts van estar d'acord o trobar útils i per què); desaprovar (comentar amb què van discrepar (o trobar inútil); i explicar per què) i donar exemples (aplicacions o exemples específics del material). B) Després de quinze o vint minuts d'exposició, els grups duen a terme la tasca que els ha estat encomanada. C) El professor o la professora tria a l'atzar una persona de cada equip perquè comunique la proposta del seu grup.
Adaptació aules estables	No requereix adaptació.
Adaptació aules no estables	Es pot realitzar l'activitat assumint els diferents rols i mantenint la distància social.

Full giratori	
Moment	**Estructura cooperativa per desenvolupar continguts**
Descripció de la tècnica	(A) S´agrupa l'alumnat en equips heterogenis i se'ls dona un full amb una frase relacionada amb els continguts que es treballaran durant la sessió. (B) El full es col·loca en el centre de la taula i es gira perquè cada alumna i alumne escriga les seues idees. (C) Els grups intercanvien el foli amb altres equips i afegeixen algunes idees que no estiguen recollides. (D) Els fulls amb les aportacions tornen als equips, que recapitulen les idees comentades.
Adaptació aules estables	Es canvia el full giratori per construir un puzle d'aportacions que es realitzen en folis diferents i que es situen en el centre de la taula. L'alumnat manté la distància i només s'aixeca per deixar el seu foli amb les seues aportacions en el centre de la taula.
Adaptació aules no estables	Es canvia el full giratori per construir un puzle d'aportacions que es realitzen en folis diferents i que es situen en el centre de la taula.

Llapissera al centre	
Moment	**Estructura cooperativa per desenvolupar continguts**
Descripció de la tècnica	(A) El docent agrupa l'alumnat en equips heterogenis i nomena un moderador o moderadora. (B) El professor proposa un exercici o problema als alumnes. (C) Els llapis es col·loquen al centre de la taula per indicar que en aquests moments es pot parlar però no escriure. Els alumnes tracten de consensuar la forma en què s'ha de realitzar l'exercici. El moderador s'assegura que tots participen en la posada en comú i comprenen la forma de solucionar-ho. (D) Cada alumne agafa el seu llapis i respon a l'exercici o problema per escrit. En aquest moment, no es pot parlar, només escriure.
Adaptació aules estables	No necessita cap adaptació.
Adaptació aules no estables	Podem reproduir aquesta estructura en grups més reduïts, grups de dos per facilitar que el diàleg entre dos estudiants siga possible. També podem posar les taules, encara que mantenim la distància de metre i mig, cara a cara, o fent ús de pantalles de metacrilat. Ús de plataformes digitals per enraonar les qüestions plantejades pels docents.

Formular millor les preguntes (Silberman) Sac dels dubtes (Pujolàs)	
Moment	**Estructura cooperativa per consolidar objectius que s'han aprés**
Descripció de la tècnica	(A) Es demana als alumnes que escriguen a l'anvers d'un full una pregunta o dubte que tinguen sobre els continguts, i en el revers del full, una pregunta o dubte que siguen capaços de respondre. (B) Els equips trien la pregunta a formular més pertinent i la pregunta a respondre més interessant. Cada grup formula a la classe la seua pregunta per veure si algú pot respondre-la; si no, ho farà el docent.
Adaptació aules estables	No requereix adequació.
Adaptació aules no estables	Mantindre distància a les taules. Canviar el full per pissarres individuals que mostraran la resposta al company del mateix grup. Quan tinguen una resposta conjunta, la mostraran a la resta de companys de la classe o bé la diran en veu alta a la resta. Utilitzar dispositius electrònics amb ferramentes col·laboratives.